

Юдаїзм – у *вузькому розумінні* – найдавніше монотеїстичне релігійне вчення в історії людства. Бере свій початок з патріарха Авраама – першого єврея, який уклав угоду (завіт) з єдиним Богом і присягнув йому у вірності, відкинувши ідолопоклонство. Подальша еволюція культу Яхве пов'язана з Вавилонським полонем (587 р. до н.е.), в результаті якого була зруйнована єврейська державність і перед обраним народом постала проблема збереження віри за відсутності Храму. Після повернення з полону у гебраїській мові утвердилась назва «яадут» (יְהוּדִי) – «єврейство», якою почали означати не лише релігійну і світоглядну складові єврейства, але й єврейське походження по материнській лінії. Саме слово «юдаїзм» прийшло з давньогрецької, ним активно користувалися з 2 ст. до н.е. євреї діаспори для означення власної ідентичності в середовищі еллінізму (у написаній грецькою 2 Книзі Макавеїв 2: 21 вперше зустрічається термін Ἰουδαϊσμός – «іудаїсмос»). У Новому Завіті слово вжите лише один раз (До галатів 1: 13-14). Юдаїзм часто називають першою авраамічною релігією, маючи на увазі дві більш пізні – християнство і іслам.

Юдаїзм – у *широкому розумінні* – означає єврейську традицію, в межах якої отримані і передаються з покоління в покоління знання про єдиного Бога і історія його стосунків з обраним народом від створення світу по сьогоднішній день. З моменту дарування Богом Мойсеєм Декалогу на горі Синай євреї отримали Тору (Закон) і виконання Божих заповідей стало головною вимогою юдаїзму. Після зникнення 10 колін Ізраїлю назва представника коліна Юди – «йеуді» стала синонімом слова іврі – «єврей». Тобто в цьому сенсі юдаїзм означає «єврейство» як ідейну течію, напрямок думки, комплекс вірувань і уявлень, власне – спосіб життя. У юдаїзмі відсутній поділ на юдеїв як релігійну спільноту і євреїв як національність, що відбито в ряді європейських мов, де для позначення цих сенсів є лише одна назва. Юдаїзм говорить про більш ніж трьохтисячолітню історію своєї тяглості і на сьогодні налічує понад 14 млн. юдеїв, 42 % яких проживає на території держави Ізраїль, яку було створено (відновлено) 1948 року на історичній території єврейського етносу.

Розвиток юдаїзму проходив за умов запеклої боротьби, очолюваної пророками, з пережитками політеїзму, які остаточно були подолані якраз із поверненням з Вавилонського полону і відновленням релігійної практики у Храмі. Саме тоді ізраїльським юдаїзмом були запроваджені і нові інституції: **Синедріон** – «санхедрін» (סנהדרין) – «спільні збори», який згодом набирає чинності верховного органу політичної, релігійної і юридичної влади євреїв, і **синагога** – «бейт кнесет» (בית כנסת) – «дім зібрання» – споруда, яка слугує місцем відправлення культу і є центром релігійного життя спільноти, де особливої ваги набрали так зв. книжники.

В юдаїзмі духовне не відділене від світського. І хоч не існує властителя, окрім непогрішимого Бога, функцію духовного виховання виконує **раввін** (рабин) – учитель, наставник, який має моральний авторитет. Усі сфери людської діяльності в юдаїзмі постають як спосіб служіння Богу, тому для їхнього врегулювання існує релігійне законодавство – **Галаха**, джерелами якого є письмова Тора (ТаНаХ) і усна Тора (Талмуд).

Тора містить 613 заповідей – 238 наказів і 365 заборон, більшість яких повинні виконуватися чоловіками після 13-ти років. Згідно з законом чоловіки

мають тричі на день проголошувати молитву до Бога, при цьому колективна молитва – міньян (кворум з десяти дорослих чоловіків) є більш важливою. Головні **свята** юдаїзму (окрім вшанування шабату – суботи як останнього дня Творіння): Песах (на честь виходу з єгипетської неволі), Шавуот (дарування Мойсею Тори), Сукот, або Куці (на честь вшанування переходу народом пустелі), Шміні Ацерет (завершення річного циклу проголошення Тори), Рош гашана (Новий рік), Йом Кіпур (Судний день), Ханука (свято чуда, перемоги добра над злом), Пурім (в пам'ять про спасіння євреїв у Персії) та деякі інші.

У I ст. до н.е. юдаїзм стає поліморфним світом, який включає різновекторні течії, такі як фарисеї, садукее, есеї, зелоти тощо. Після руйнації Другого Храму римлянами (70 р. н.е.) свою діяльність продовжили лише фарисеї, які заснували богословську школу в Ямнії і, власне, реформували юдаїзм, впровадивши равиністичну традицію з розмежуванням письмової і усної Тори. Варто згадати також караїзм (виник у VIII ст. у Вавилонії, поєднавши у собі юдаїзм, християнство і іслам) і самаритян: обидва напрямки більшістю євреїв не визнаються як течії юдаїзму, а є окремими релігіями. Християнство також трактується юдаїзмом як його похідна, оскільки воно покликане поширювати базові елементи юдаїзму народам світу. Ісус з Назарету, з точки зору юдеїв, не має релігійного значення і його месіанський статус не визнається.

Життя згідно з Торою передбачає 4 моменти: благословення, вивчення ТаНаХу, молитву («шма» – **שמע** – «слухай») і заповіді. Ознаками єврейства є також обрізання, святкування шабату, харчові заборони (кашрут) і носіння кіпи (головного убору). Зовнішніми символами юдаїзму є семисвічник – **менора** (מנורה), який згідно з переданням, стояв у Храмі Соломона, а з XIX ст. – також шестикутна **зірка Давида** (תותן דוד – «маген Давід» – щит Давида). Найголовнішою святинею юдаїзму вважається Стіна Плачу, або Західна Стіна на схилі Храмової Гори в Єрусалимі, яка збереглася після руйнації Другого Храму і є місцем паломництва і молитви. Крім того, вірянин повинен сповідувати **13 заповідей юдаїзму**, які сформулював середньовічний раввін Маймонід (Рамбам): 1) Бог є творець світу; 2) Бог єдиний; 3) Бог є чиста духовність; 4) Бог проявляє себе у часі; 5) всі молитви повинні бути звернені єдино до Бога; 6) слова пророків є істинними; 7) Мойсей – найбільший з пророків; 8) Тора дана Богом через Мойсея; 9) Тора є незмінною і остаточною; 10) Бог знає усі людські наміри; 11) Бог справедливий: нагороджує за благодіяння і карає за гріхи; 12) Месія неодмінно прийде; 13) мертвих чекає воскресіння.

Історію юдаїзму поділяють на 4 великих періоди: 1) біблійний юдаїзм (X-VI ст. до н.е.); 2) юдаїзм періоду Другого Храму (VI ст. до н.е. – II ст. н.е.); 3) талмудичний юдаїзм (II – XVIII ст.); 4) сучасний юдаїзм (сер. XVIII ст. – по сьогодні).

Цілий ряд течій, сформованих в епоху Середньовіччя і на початку Нових часів, які остаточно утвердилися у XIX ст. як реакція на реформізм, отримали назву **ортодоксальний юдаїзм**, представлений різноманітними напрямками, найвпливовішими серед яких є «литовська школа» (литваки), сіонізм, хасидизм. Щодо сучасних течій юдаїзму, то XIX ст. породило кілька нових, найбільш суттєвими з яких стали: реформістський (прогресивний, ліберальний) юдаїзм, консервативний юдаїзм, реконструктивістський юдаїзм. **Месіанський**

напрямом визнає Новий Завіт, і навпаки, не приймає Талмуд. В силу цього він не може розглядатися як частина юдаїзму. Очевидно, що будь-яка неортодоксальна течія, полишивши доктрину Галахи і розірвавши з нею зв'язок, переставала бути частиною юдаїзму. Таким чином, сучасний юдаїзм – це і є численні ортодоксальні течії. І хоча для юдаїзму нехарактерне месіанство, однак на тлі духовних пошуків сучасного західного суспільства набирає популярності рух «Бней Ноах (нащадки Ноя)», який об'єднує неєвреїв, котрі виконують 7 заповідей нащадків Ноаха, котрі Бог дав людям після Потопу: 1) заборона ідолопоклонства; 2) заборона богохульства; 3) заборона вбивства і самогубства; 4) заборона перелюбу; 5) заборона красти 6) заборона вживати м'ясо тварини, поки та ще жива; 7) обов'язок створити справедливую судову систему. Неєвреї, які вирішили стати юдеями, проходять досить складну процедуру «гіюр» у раввінському суді.

Протягом століть євреї через свій опір асиміляції були дискриміновані і переслідувались, а юдаїзм був закритим і практично невідомим за межами юдейських общин. Однак вплив єврейської діаспори на всі базові цінності сучасного світу беззаперечний. Сьогодні, говорячи про Західну цивілізацію, її прийнято називати юдео-християнською, визнаючи, таким чином, внесок юдейства, перш за все ідей і принципів ТаНаХу, у сфери політичної і економічної думки, правосуддя тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Геллей Г. Біблійний довідник Геллея. – Торонто, 1985.
2. Головащенко С.І. Біблієзнавство. Вступний курс. – К.: Либідь, 2001. – 496 с.
3. Иудаизм и евреи. <https://toldot.ru/iudaizm.html>
4. Иудаизм // Электронная еврейская энциклопедия. <https://eleven.co.il/judaism/general-information/>
5. Ланглуа А., Муане Ле А., Спіс Ф. та ін. Святе Письмо в європейській культурі. Біблійний словник. – К., 2004.
6. Лопухин А.П. Ветхий Завет // Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона: В 86 т. – Т. 82 и 4 доп. – СПб., 1890-1907.
7. Шиффман, Лоуренс. От текста к традиции: История иудаизма в эпоху Второго Храма и период Мишны и Талмуда / Пер. с англ. А. М. Сиверцева. – М.; Иерусалим: Мосты культуры: Гешарим, 2000. – 276 с.
8. Шифман И.Ш. Ветхий Завет и его мир. – СПб., 2007.
9. Goodman M. A History of Judaism. – London: Princeton University Press, 2018.– 656 p.
10. Judaism // Encyclopædia Britannica. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2012.
11. Freedman D. N., Myers A. C., Beck A. B. Eerdmans dictionary of the Bible. – Eerdmans, 2000.